

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-63>

УДК 33.633/635

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

DIRECTIONS OF THE FORMATION OF THE FOOD SUPPLY SYSTEM FOR THE POPULATION OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE MILITARY STATE

Фурман Ірина Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9923-555X>

Ревкова Анна Володимирівна

аспірант,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2622-5681>

Ревков Олег Анатолійович

випускник магістратури,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9533-4077>

Furman Iryna, Revkova Anna, Revkov Oleh
Vinnytsia National Agrarian University

В дослідженні проаналізовано стан продовольчого забезпечення домогосподарств та визначено значне зменшення споживання основних продуктів харчування. Визначено, що вітчизняні аграрні господарства демонструють потужний потенціал для нарощування обсягів виробництва органічної продукції. Зокрема, відходи від рослинництва та тваринництва можна використовувати місцево у локальних проектах малої біоенергетики або як добрива шляхом переробки на дигестат. Розроблено модель поширення електронних талонів через національний додаток «Дія», що включатиме формування на основі існуючого інтерфейсу додатку довідки про доходи сім'ї та подачу відповідного запиту через інтерфейс в розділ «Послуги». Електронні талони на продуктові набори можна буде використати в національних торгових мережах партнерах Банку «їжі» та соціальних їдальнях на продовольчі товари з урахуванням раціональних норм споживання. Констатовано, що запровадження механізму внутрішньої продовольчої допомоги через Банк «їжі», стане стимулом для розвитку агропромислового сектору держави, сприятиме становленню інституту забезпечення соціального доступу громадян до продовольчих ресурсів, який одночасно сприятиме довгостроковому розвитку вітчизняного агропромислового сектору та забезпечить зростання обсягу виробництва харчових продуктів вітчизняного виробництва.

Ключові слова: продовольча безпека, експорт, імпорт, населення, розвиток, військовий стан, якість.

The study analyzed the state of household food supply and determined a significant decrease in the consumption of basic food products. It was determined that Ukrainian farms show great potential for the development of organic farming. In particular, waste from crop and animal husbandry can be used locally in local small-scale bioenergy projects or as fertilizers by processing it into digestate. A model for the distribution of electronic coupons through the national application "Action" has been developed, which will include the formation of a family income certificate based on the existing interface of the application and the submission of a corresponding request through the interface to the "Services" section. Electronic coupons for grocery sets can be used in the national retail networks of the "food" Bank partners and social canteens for food products, taking into account rational consumption norms. The strategic directions of the formation of the food supply system of the population of Ukraine were formed, which

include: development of the concept of food security within the framework of European integration processes, which corresponded to the EU strategy "From farm to table"; creation of the "Food" Bank, through the operation of which food kits were distributed for low-income citizens through the Diya application, food kits for pregnant women and children under 3 years of age were distributed, and social canteens were operating; creation of favorable conditions for the development of small processing enterprises on the basis of farms for the processing of agricultural products, for food and biofuel, thanks to the holding of educational trainings on the basis of the association of agricultural advisory services during initial trainings, etc. It was established that the introduction of the mechanism of domestic food aid through the "Food" Bank will be an incentive for the development of the agro-industrial sector of the state, will contribute to the establishment of an institution for ensuring social access of citizens to food resources, which will simultaneously contribute to the long-term development of the domestic agro-industrial sector and ensure an increase in the volume of production of domestically produced food products.

Key words: food security, export, import, population, development, military status, quality.

Постановка проблеми. Питання продовольчої безпеки сьогодні досить гостро перед Україною особливо зважаючи на виклики військового часу. Здорожчання продуктів харчування, відсутність якісних товарів на вітчизняному продовольчому ринку, наслідки військових дій призводять до погіршення раціону харчування особливо малозабезпечених та чутливих верств населення. Тому розвиток системи продовольчого забезпечення населення, є особливо актуальним в умовах військового часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями забезпечення продовольчої безпеки держави присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: О. Шутера [1], В. Россохи [3], С. Мочерного [4], С. Березюка [5], К. Мазур [7], В. Луцяка [8], Д. Токарчук [9] та ін. Проте подальших досліджень потребує розробка пропозицій щодо формування системи продовольчого забезпечення населення в умовах військового стану.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Необхідним для вдосконалення продовольчого забезпечення населення держави є розробка системи та відповідних заходів для забезпечення продовольством малозабезпечених та вразливих груп населення.

Формування цілей статті. Метою статті є розробка напрямів формування продовольчого забезпечення населення України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виклики військового часу зумовили подорожчання енергоносіїв добрив та в свою чергу продуктів харчування. Тому процеси розвитку державної підтримки забезпечення продовольчої безпеки мають стати першочерговими для держави особливо в умовах євроінтеграційних процесів.

У звіті "Towards a common food policy for the European Union" IPES FOOD наголошується, що країни-члени ЄС мають принци-

пово трансформувати сільськогосподарську політику у зв'язку з серйозними системними і взаємопов'язаними проблемами, які здійснюють вплив на діяльність сільськогосподарських підприємств [1].

Існує також методологічний підхід до визначення ефективності державної підтримки на основі встановлення зв'язку між обсягами підтримки та зростанням дохідності сільськогосподарського виробництва. В середині 90-х рр. з'явилися оцінки ОЕСР, що лише 20 % від загальної підтримки цін сприяє підвищенню дохідності господарств [2, с. 65].

Однак зазначений підхід досить однобоко визначає ефективність державної підтримки, не враховуючи при цьому отримані певні соціальні результати [3, с. 274].

В загальному ефективність державної підтримки визначається через регресійні моделі, які дозволяють визначити вплив наданої підтримки на результати виробництва у взаємозв'язку з основними ресурсними факторами [4].

Як зазначає С. Березюк для забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах військового стану доцільно інвестувати в створення великих промислових агровиробництв сфокусованих на технічні та зернові культури, що далі доцільно використовуються як паливо та корм для тваринництва. Загальний напрям агровиробництва повинен зосередитися на сталих та кліматично дружніх рішеннях, а саме надання переваг агроекологічним практикам: точному землеробству, використанню сівозмін та біологічно різноманітного полікультурного підходу у рослинництві; дрібно-масштабному тваринництву з високими стандартами добробуту тварин (табл. 1) [5].

Слід зауважити, що споживання домогосподарствами основних продуктів харчування мало тенденцію до спаду (табл. 2). Особливо дані процеси стосувалися малозабезпечених та чутливих верств населення.

Таблиця 1

Заходи орієнтовані на забезпечення продовольчої безпеки в умовах військового стану

Пропоновані заходи	Очікувані результати
Модернізація птахофабрик, тваринницьких ферм, цукрових та спиртових заводів з метою створення виробництв альтернативних джерел енергії.	1. Подолання енергетичної залежності за рахунок виробництва біогазу та біоетанолу 2. Забезпечення зниження собівартості продукції та кінцевої ціни на продовольчі товари 3. Забезпечення сільського господарства органічними добривами (дигестатом) за помірними цінами
Створення малих тваринницьких підприємств та дотування ОСГ які утримують 2 та більше голів ВРХ	1. Забезпечення молочної галузі високоякісної сировиною з можливістю подальшого експорту надлишків в ЄС 2. Нарощування поголів'я ВРХ
Дотування фермерських господарств орієнтованих на виробництво органічної продукції	1. Покращення якості продукції 2. Створення додаткових робочих місць в сільській місцевості
Зменшення експортних квот на пшеницю твердих сортів	1. Уникнення ситуації з дефіцитом сировини для хлібопекарської галузі 2. Мінімізація сезонних коливань цін на зерно 1–2 класу
Компенсація відсотків за кредитами на будівництво борошномельних комплексів, олійних та круп'яних виробництв малої потужності фермерським господарствам	1. Зменшення цін на продовольство в сільській місцевості 2. Створення додаткових робочих місць в сільській місцевості

Джерело: [5]

Виходячи з проведеного аналізу, сформовані стратегічні напрями формування системи продовольчого забезпечення населення України до яких належать:

– розробка концепції продовольчої безпеки в рамках євроінтеграційних процесів, яка відповідає стратегії ЄС «Від лану до столу»;

– створення Банку «їжі», за рахунок функціонування якого розповсюджувалися продуктивні набори для малозабезпечених громадян через застосунок «Дія», поширювалися комплекти харчування для вагітних та дітей до 3 років та відбувалося функціонування соціальних їдалень;

– створення сприятливих умов для розвитку малих переробних підприємств на базі фермерських господарств для переробки сільськогосподарської продукції, на продовольство та біопалива, завдяки проведенню навчальних тренінгів на базі асоціації сільськогосподарських дорадчих служб при проведенні начальних тренінгів;

– стимулювання розвитку виробництва органічної продукції, шляхом надання грантів та державних дотацій для фермерських господарств та підприємств які планують виробляти її;

– державна просвітницька діяльність та надання податкових пільг для підприємств переробної промисловості, що вироблятимуть біопалива та дигестат (рис. 1).

Досить актуальними є пропозиції К. Мазур в сфері вирощування органічної продукції фермерськими господарствами що орієнтуються на горіхівництво. Розроблена модель реструктуризації фермерських господарств «Горіховий крафт», що передбачає створення відповідної проектно-кошторисної документації для фермерів, що орієнтовані на виробництво та переробку горіху волоського [7, с. 23].

Горіховий макух є побічним продуктом процесу отримання горіхової олії. Не сортовані ядра горіху волоського, як сирі, так і частково обсмажені, можуть використовуватись в дієтичному харчуванні, в годівлі тварин для забезпечення необхідного рівня білку, мікро та мікроелементів [8].

Як зазначає Д. Токарчук, розвиток глибокої переробки зернових культур та продукції горіхівництва дасть можливість не лише підвищити конкурентоспроможність аграрних формувань, а й забезпечити потенційних споживачів якісною продукцією за помірними цінами та забезпечити продовольчу безпеку сільських територій [9].

Система продовольчого забезпечення має інституційну та функціональну структуру, які в своїй єдності покликані «служити» спільній меті – своєчасному, достатньому, повноцінному та доступному забезпеченню населення продуктами харчування, досягненню та зміц-

Таблиця 2

**Споживання продуктів харчування в домогосподарствах
(у перерахунку в первинний продукт) у середньому за місяць у розрахунку на одну особу**

Продукти харчування	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹	2018 ¹	2019 ¹	2020 ¹	2021 ¹	Відхилення, +,-
- м'ясо і м'ясопродукти, кг	5,1	5,1	5,0	5,1	4,9	4,6	4,7	4,7	4,9	5,1	5,2	5,1	0,0
- молоко і молочні продукти, кг	19,2	19,1	19,6	20,3	20,3	19,8	19,6	19,3	19,1	19,0	18,9	18,8	-0,4
- яйця, шт.	20	20	20	20	20	19	19	20	19	20	19	19	-1,0
- риба і рибопродукти, кг	1,8	1,7	1,7	1,8	1,6	1,2	1,2	1,3	1,4	1,5	1,4	1,4	-0,4
- цукор, кг	3,0	3,2	3,1	3,0	3,0	2,8	2,7	2,8	2,7	2,6	2,4	2,3	-0,7
- олія та інші рослинні жири, кг	1,8	1,8	1,8	1,7	1,7	1,6	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	-0,5
- картопля, кг	7,7	7,9	7,8	7,1	6,9	6,6	6,7	6,4	6,3	6,2	6,0	5,8	-1,9
- овочі та баштанні, кг	9,5	9,9	10,1	9,4	9,0	8,8	9,2	8,5	8,9	8,8	8,7	8,5	-1,0
- фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	3,7	3,7	3,7	4,1	3,7	3,1	3,3	3,7	3,8	4,0	3,7	3,9	0,2
- хліб і хлібні продукти, кг	9,3	9,2	9,1	9,0	9,0	8,5	8,3	8,4	8,3	8,1	8,0	7,6	-1,7

¹Без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях/Excluding a part of temporarily occupied territory of the Donetsk and Luhansk regions.

Джерело: систематизовано авторами на основі [6]

ненню продовольчої безпеки країни. Продовольче забезпечення пов'язане з діяльністю різних організацій, що займаються виробництвом, переробкою та розподілом продовольчих ресурсів. Для узгодженості їхньої діяльності за цілями та завданнями досягнення кінцевих результатів необхідне управління процесом продовольчого забезпечення. Це зобов'язує мати в складі системи продовольчого забезпечення як замикаючу підсистему управління. Основна її мета – забезпечення узгодженої взаємодії підсистем.

На нашу думку, в Комплексній програмі розвитку сільського господарства України та адміністративного-територіального утворення повинно бути зазначені основні завдання:

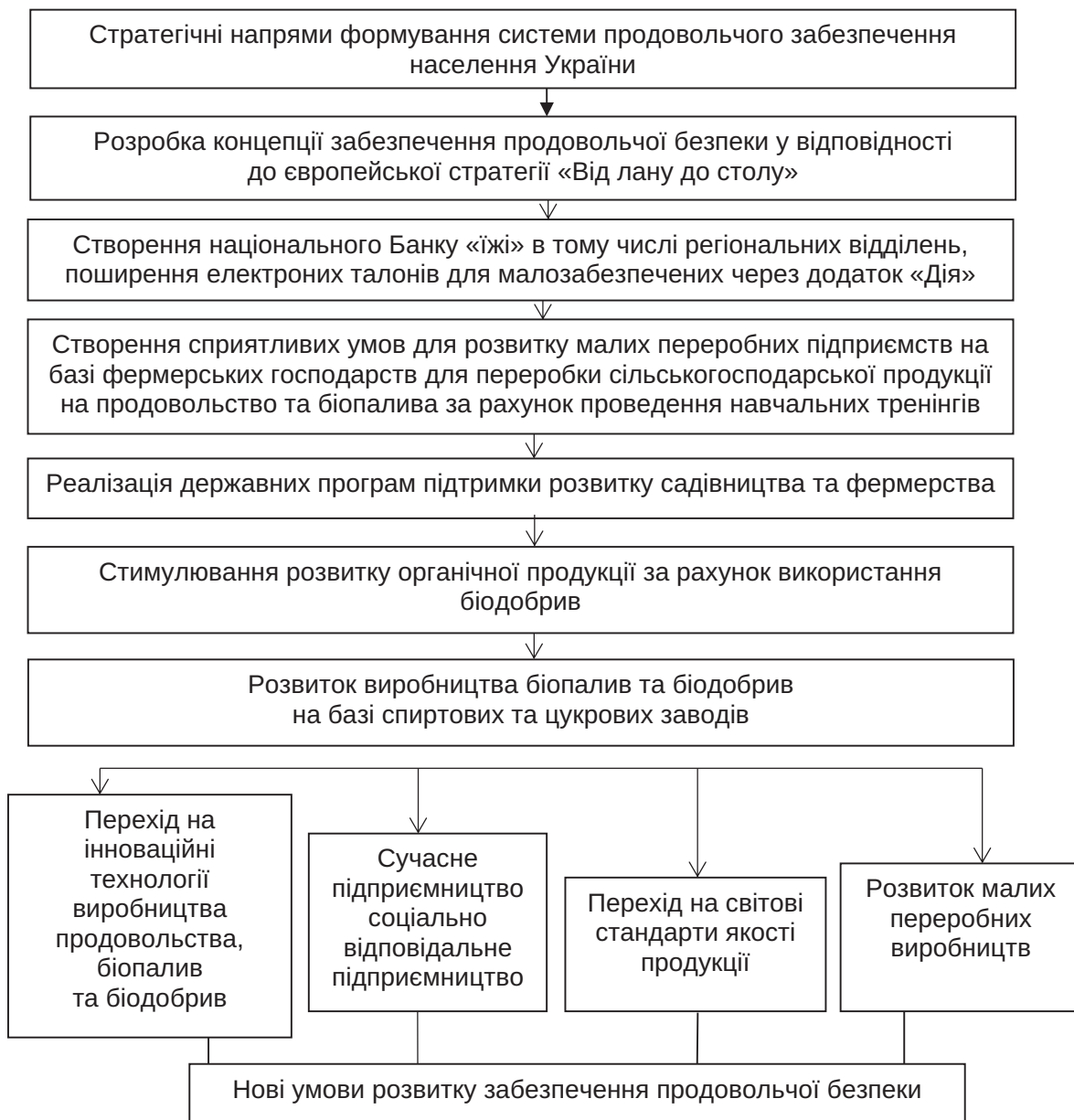
– розробити пропозиції щодо створення племінної бази для реконструйованих та новопроектаних свинарських підприємств, що забезпечує вирощування свиней з високим генетичним потенціалом (середньодобовий приріст живої маси на відгодівлі 0,85–0,9кг при конверсії корму 2,5–3,0 к.е./кг,

досягнення товарної маси відгодівельних свиней (170–190 днів);

– забезпечити годування всіх статево груп свиней повноцінними, збалансованими за поживною цінністю комбікормами, що дозволяють повністю реалізувати генетичний потенціал тварин;

– при реконструкції існуючих та проєктованих нових свинарських підприємств передбачати сучасні, енерго-ресурсозберігаючі, екологічно чисті багато майданні технології та технічні засоби виробництва свинини, що забезпечують повну реалізацію генетичного потенціалу тварин;

– для видалення та високоефективного використання гною застосовувати сучасні гідравлічні водозберігаючі способи видалення гною періодичної дії та екологічно чисті системи збору, зберігання, підготовки до використання та використання гною як органічного добрива, що забезпечують підвищення родючості ґрунту та охорону навколишнього середовища;

Рис. 1. Стратегічні напрями формування системи продовольчого забезпечення населення України

Джерело: власна розробка

– при реконструкції існуючих та проектуванні нових свинарських підприємств, переважно, забезпечити створення інтегрованих свинарських підприємств, у складі яких має бути вирощування племінних та товарних свиней, у тому числі та по кооперації з фермерськими господарствами; виробництво комбікормів, забій, переробка та реалізація готової продукції без посередників;

– розробити пропозиції щодо створення фермерських свинарських підприємств щодо відтворення, вирощування, відгодівлі, убою, оброблення та реалізації напівфабрикатів

свинини, передбачивши можливість забезпечення заставної бази для отримання кредитів під розвиток свинарства для цієї категорії господарств;

– забезпечити підготовку та перепідготовку фахівців та кадрів масових професій, передбачивши проектування та будівництво сучасної навчальної свиноферми;

– для створення сприятливого інвестиційного клімату передбачити інженерну підготовку майданчиків та забезпечити їх сільськогосподарськими угіддями для використання гною як органічні добрива;

– передбачити кредитування реконструйованих та новозбудованих свинарських підприємств.

З урахуванням для реалізації програмних завдань доцільно також використати механізм приватно-державного партнерства, який передбачає заходи державної підтримки її учасників у таких формах:

- надання державних гарантій та надання пільгових кредитів ;
- участь коштів обласного бюджету у формуванні статутних капіталів, створюваних підприємств-учасників підпрограми;
- субсидування частини процентної ставки за банківськими кредитами;
- використання системи пільгового оподаткування, зокрема по місцевих податках;
- надання пільг зі сплати податку на майно, що створюється при реалізації інвестиційних проектів з будівництва об'єктів свинарства та технологічно пов'язаних із ним виробництв.

Отже, для налагодження системи продовольчого забезпечення населення необхідно стимулювати розвиток малих переробних підприємств та запровадження системи продовольчих талонів в тому числі через національний додаток «Дія». Нами пропонується модель поширення електронних талонів через національний додаток «Дія», включатиме формування на основі існуючого інтерфейсу додатку довідки про доходи сім'ї та подачу відповідного запиту через інтерфейс в розділ «Послуги». Електронні талони на продуктивні набори можна буде використати в національних торгових мережах партнерах Банку «їжі» та соціальних їдальнях на про-

довольчі товари з урахуванням раціональних норм споживання (рис. 2).

Отже, запровадження механізму внутрішньої продовольчої допомоги через Банк «їжі», стане стимулом для розвитку агропромислового сектору держави, сприятиме становленню інституту забезпечення соціального доступу громадян до продовольчих ресурсів, який одночасно сприятиме довгостроковому розвитку вітчизняного агропромислового сектору та забезпечить зростання обсягу виробництва харчових продуктів вітчизняного виробництва.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Виходячи з проведеного аналізу сформовані стратегічні напрями формування системи продовольчого забезпечення населення України до яких належать:

- розробка концепції продовольчої безпеки в рамках євроінтеграційних процесів яка відповідає стратегії ЄС «Від лану до столу»;
- створення Банку «їжі» за рахунок функціонування якого розповсюджувалися продуктивні набори для малозабезпечених громадян через застосунок «Дія», поширювалися комплекти харчування для вагітних та дітей до 3 років та відбувалося функціонування соціальних їдалень;
- створення сприятливих умов для розвитку малих переробних підприємств на базі фермерських господарств для переробки сільськогосподарської продукції на продовольство та біопалива за рахунок проведення навчальних тренінгів на базі асоціації сільськогосподарських дорадчих служб при проведенні начальних тренінгів;

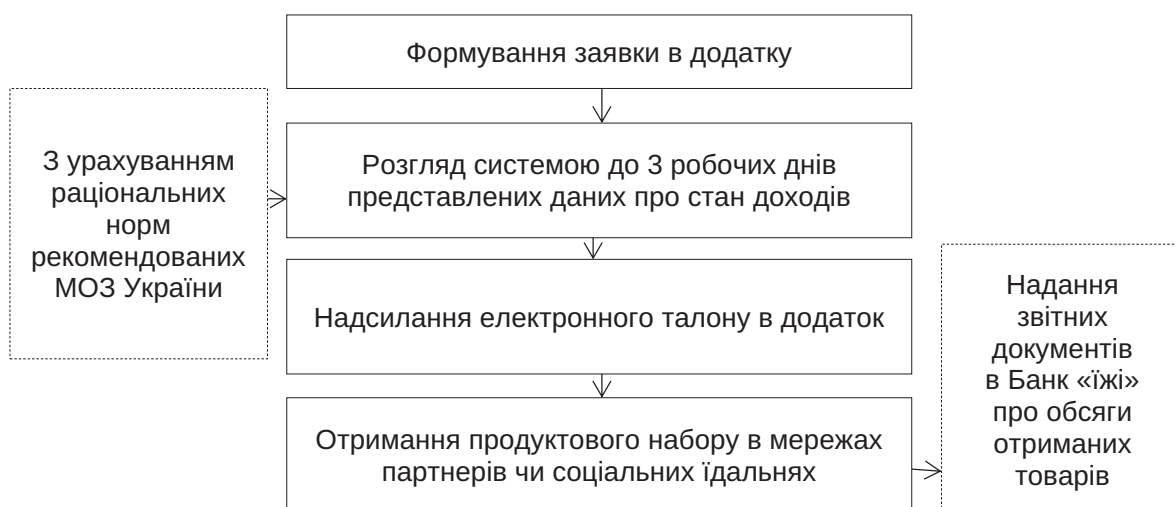

Рис. 2. Модель поширення електронних талонів через національний додаток «Дія»

Джерело: власна розробка

– стимулювання розвитку виробництва органічної продукції шляхом надання грантів та державних дотацій для фермерських господарств та підприємств які планують виробляти її;

– державна просвітницька діяльність та надання податкових пільг для підприємств переробної промисловості, що вироблятимуть біопалива та дигестат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Shutter, O., Jacobs, N., Clement, Ch., Ajena, F. (2019). Towards a common food policy for the European Union, URL: https://www.agroecology-europe.org/wpcontent/uploads/2019/02/CFP_FullReport.pdf (access date December 28, 2023).
2. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері [За редакцією академіка НАН України В.М. Гейця]. Київ : Наукова думка НАН України. 2018. 384 с.
3. Россоха В. В. Формування і розвиток виробничого потенціалу аграрних підприємств: [монографія] / В. В. Россоха. Київ: ННЦ ІАЕ, 2019. 444 с.
4. Економічна енциклопедія: у 3-х томах / за ред. С. В. Мочерного. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000-2002 р. 2664 с.
5. Березюк С. В., Гонтарук Я. В., Ясінська Б. О. Забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-44>
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Мазур К. В., Гонтарук Я. В. Стан та перспективи розвитку вирощування та переробки горіху волоського в Україні. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 1–2. С. 18–27. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-2>
8. Луцяк В. В., Пронько Л. М., Мазур К. В., Колесник Т. В. Маркетинговий потенціал інновацій у олійно-жировому під комплексі: стан ринку, створення вартості, конкурентоспроможність. Вінницький національний аграрний університет. Вінниця : ВНАУ. 2020. 221 с.
9. Фурман І. В., Токарчук Д. М., Шевчук Г. В. Освоєння виробництва нових видів продукції на підприємствах аграрної сфери як напрям забезпечення продовольчої безпеки. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-38>

REFERENCES:

1. Shutter, O., Jacobs, N., Clement, Ch., Ajena, F. (2019). Towards a common food policy for the European Union, URL: https://www.agroecology-europe.org/wpcontent/uploads/2019/02/CFP_FullReport.pdf (access date December 28, 2023). (in EU).
2. Derzhavni tsilovi prohramy ta uporiadkuvannya prohramnoho protsesu v biudzhethnii sferi [State target programs and streamlining of the program process in the budgetary sphere]. [Za redaksiieiu akademika NAN Ukrainy V.M. Heitsia]. Kyiv: Naukova dumka NAN Ukrainy. 2018. 384 p. (in Ukrainian).
3. Rossokha V. V. (2019). Formuvannia i rozvytok vyrobnychoho potentsialu ahrarykh pidpriumstv [Formation and development of production potential of agricultural enterprises]: [monohrafiia] / V. V. Rossokha. Kyiv: NNTs IAE. 444 p. (in Ukrainian).
4. Ekonomichna entsyklopediia: u 3-kh tomakh [Economic encyclopedia: in 3 volumes] / za red. S. V. Mocher-noho. Kyiv: Vydavnychyi tsentr «Akademii», 2000–2002 r. 2664 p. (in Ukrainian).
5. Bereziuk S. V., Hontaruk Ya. V., Yasinska B. O. (2023). Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu [Ensuring food security of the state under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-44> (in Ukrainian).
6. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Mazur K. V., Hontaruk Ya. V. (2021). Stan ta perspektyvy rozvytku vyroshchuvannia ta pererobky horikhu volo-skoho v Ukraini [Status and prospects of development of walnut growing and processing in Ukraine]. *Ekonomichnyi dyskurs*. Vypusk 1–2, pp. 18–27. (in Ukrainian).
8. Lutsiak V. V., Pronko L. M., Mazur K. V., Kolesnyk T. V. (2020). Marketynhovyi potentsial innovatsii u oli-ino-zhyrovomu pid kompleksi: stan rynku, stvorennia vartosti, konkurentospromozhnist. Vinnytskyi natsionalnyi aharnyi universytet [Marketing potential of innovations in the oil and fat complex: the state of the market, value creation, competitiveness]. Vinnytsia: VNAU. 221 p. (in Ukrainian).
9. Furman I. V., Tokarchuk D. M., Shevchuk H. V. (2023). Osvoiennia vyrobnytstva novykh vydiv produktsii na pidpriumstvakh ahrarynoi sfery yak napriam zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [Mastering the production of new types of products at enterprises in the agrarian sphere as a direction to ensure food security]. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vypusk № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-38>